

Кануш А. В.,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

АКТУАЛЬНА СОЦІОКУЛЬТУРНА ЛЕКСИКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ (на прикладі німецької мови)

У статті аналізується обумовленість соціальними та культурними чинниками інформації, яку можуть містити окремі лексичні одиниці. Розглядається роль актуальної соціокультурної лексики у формуванні іношомовної комунікативної компетенції студентів. Описано сучасні тенденції розвитку словникового складу німецької мови.

Ключові слова: німецька мова, комунікативна компетенція, лексична одиниця, соціокультурна лексика, автентичний текст, інновація, неологізм, метафора.

В статье анализируется обусловленность социальными и культурными факторами информации, которую могут содержать отдельные лексические единицы. Рассматривается роль актуальной социокультурной лексики в формировании иноязычной коммуникативной компетенции студентов. Описаны современные тенденции развития словарного состава немецкого языка.

Ключевые слова: немецкий язык, коммуникативная компетенция, лексическая единица, социокультурная лексика, аутентичный текст, инновация, неологизм, метафора.

In the article the conditioning of social and cultural factors of information which individual lexical units might contain is analyzed. The role of relevant vocabulary in shaping student's foreign language communicative competence is also reflected upon. The modern tendencies in the development of German language vocabulary are described.

Key words: the German language, communicative competence, lexical unit, sociocultural vocabulary, authentic text, innovation, neologism, metaphor.

Новітні зміни у соціально-політичному житті України, участь нашої держави в роботі міжнародних організацій зумовили велику потребу у висококваліфікованих спеціалістах різних галузей, які володіють компетенціями, необхідними для професійної діяльності у сучасному мультикультурному середовищі. Умови ділового партнерства вимагають наявності у майбутніх фахівців не лише ґрунтовної мовної підготовки, але й наявності цілої низки компетенцій – фахової, соціокультурної, комунікативної тощо [4, с. 10]. Це суттєво підвищує вимоги до викладачів іноземних мов як реального засобу міжнародного спілкування – сьогодні потребують ретельного перегляду цілі, методи навчання та навчальні матеріали. Завданням даної статті є проаналізувати процес формування іношомовної комунікативної компетенції та вказати на можливі способи його оптимізації шляхом цілеспрямованого підбору навчального мовного матеріалу.

Як відомо, комунікативна компетенція включає низку субкомпетенцій, зокрема, соціокультурну та соціолінгвістичну компетенції. До складу соціокультурної компетенції входять лінгвокраїнознавчі знання – знання лексичних одиниць з національно-культурною семантикою та вміння застосовувати їх в ситуаціях міжкультурного спілкування. Таким чином, досягнення необхідного рівня комунікативної компетенції є неможливим без включення у процес навчання країнознавчої інформації, яка визначає змістовний план більшості усних та письмових висловлювань на іноземній мові. Адже відомо, що комунікація можлива лише за наявності спільних фонових знань, соціокультурного фону [7, с. 82] в обох учасників комунікації. Формуванню такого фону мають сприяти актуальна соціокультурна лексика та автентичний текст, який, як зазначено в Рекомендаціях Ради Європи [2, с. 93], є основою будь-якого акту комунікації шляхом мовлення, зовнішньою предметною з'єднувальною ланкою між тим, хто продукує, і тим, хто сприймає, незалежно від того, спілкуються вони безпосередньо чи на відстані. Дидактична цінність автентичного навчального тексту визначається ступенем його сучасності. У наш динамічний час необхідне постійне оновлення матеріалів з метою усунення застарілих фактів та включення до їх складу текстів, що містять актуальні відомості про країну та її культуру. Разом з тим потрібно керуватись принципом актуального історизму – навчальні матеріали обов'язково повинні містити загальновідомі відомості з історії, які допомагають краще зрозуміти та засвоїти риси сучасного способу життя носіїв мови. На думку вітчизняних лінгводидактів тут є доречним образ переверненої, направленої вістрям до низу піраміди: чим ближче до нас певний історичний період, тим більше з нього береться відомостей [1, с. 117].

Особливо в часи докорінних змін в екстралінгвістичній реальності мовців в центр уваги необхідно поставити роботу з актуальною соціокультурною лексикою, оскільки історія та культура країни знаходять своє відображення у загальнонародній мові, насамперед у її словниковому складі. Проте, як свідчить досвід практичного викладання німецької мови, при створенні вітчизняних навчальних посібників іноді недостатнього концентрується увага на підборі актуального лексичного матеріалу.

Лексика є носієм соціокультурної інформації, що зумовлено властивістю слова зберігати, накопичувати і передавати інформацію про історію та культуру народу. У лінгвокультурології виділяють, зокрема, такі поняття, за допомогою яких у мовних одиницях може бути представлена культурна інформація: культурні семи, культурний фон, культурні концепти та культурні конотації [3, с. 48]. Культурний фон, який стоїть за одиницею мови, характеризує номінативні одиниці, що позначають явища соціального життя та історичні події. Знання словникових інновацій та їхнього соціокультурного фону сприяє уникненню або вирішенню конфліктів у міжкультурному фаховому середовищі при реалізації спільних проектів, дозволить позбутися упереджень та стереотипів. Постійна робота над актуалізацією лексичного матеріалу сприяє створенню фонових знань, які дозволять зрозуміти додаткове смислове навантаження, історичні, політичні та культурні конотації лексичних одиниць.

Особливою мірою сказане вище стосується викладання німецької мови, оскільки друга половина ХХ та початок ХХІ століття відзначалися багатьма радикальними змінами в суспільній дійсності Німеччини – поділ країни після другої світової війни, більш ніж сорокарічне існування двох німецьких держав з відмінним суспільним ладом – НДР та ФРН, об'єднання Німеччини у жовтні 1990 року. Подальшими визначальними рисами суспільного життя стали значні досягнення німецької економіки, вдосконалення соціальної системи, введення спільної європейської валюти, роль Німеччини в Європейському Союзі, світові процеси глобалізації, фінансова криза, проблеми мігрантів. Всі ці явища у позамовній реальності викликали надзвичайно активні динамічні тенденції у словниковому складі сучасної німецької мови. Лексика поповнилася великою кількістю інновацій різного типу – новоутвореннями, семантичними неологізмами, метафорами; також активізувалися процеси запозичення лексики з інших мов [5]. Автори сучасних німецьких текстів часто експліцитно чи імпліцитно включають до них фонову інформацію про новітню історію Німеччини, використовуючи лексичні інновації двох останніх десятиліть.

Як було зазначено, при відборі соціокультурної лексики важливим є історичний принцип, студенти повинні мати уявлення про слововживання на різних етапах історії країни. Для Німеччини ХХ століття це, насамперед, мова в ФРН та НДР, а також в період об'єднання Німеччини та після нього (*die Wende- und Nachwendezeit*). Актуальна соціокультурна лексика часто є складною для розуміння, до того ж вона, як правило, ще не зафіксована у словниках. Враховуючи обмежені часові рамки занять з іноземної мови, достатнім є пояснити студентам лише деякі слова, характерні для певного історичного етапу, які стануть потім «ключем» для самостійного декодування значення інших лексичних одиниць. Робота з актуальними текстами, які містять найновішу лексику, яка ще, можливо, не відмічена у словниках, допомагає студентам набути необхідних навичок прогнозування тенденцій у розвитку словника, озброює їх знаннями про сучасні продуктивні словотвірні моделі та шляхи семантичної деривації, які в подальшому дозволять їм самостійно освоювати словникові інновації.

Актуальна соціокультурна лексика дає можливість навчитися розпізнавати характерні для даної мови та культури специфічні конотації – асоціативні ознаки, закріплені у значенні слова. Культура проникає у мовні знаки через асоціативно-образні основи їхньої семантики та інтерпретується через виявлення зв'язку образів із стереотипами, еталонами, символами, міфологемами, прототипічними ситуаціями та іншими знаками національної культури. Саме система образів, закріплених у семантиці національної мови, є зоною зосередження культурної інформації у природній мові. Співвіднесення з тим чи іншим культурним кодом складає зміст культурно-національної конотації [3, с. 56].

Формувати іншомовну комунікативну компетенцію допомагають не лише окремі лексичні одиниці, але і деякі прислів'я, слогани та афоризми, загальне значення яких або значення їхніх окремих компонентів має національно-культурну маркованість [6, с. 209]. Лінгвокраїнознавчий потенціал можуть містити у собі й одиниці ономастичної лексики. Поряд з топонімами, які традиційно вживаються у складі німецьких фразеологізмів (напр., *Kassel, Meissen*), в останні десятиліття ця група поповнилася новими назвами, напр., *Maastricht, Pisa, Bologna* тощо. Національно-культурний компонент властивий також антропонімам, напр.: *Otto Normalverbraucher, Monika Musterfrau, Tante-Emma-(Laden)*.

Деякі актуальні події у житті мовного колективу викликають лише тимчасове домінування певної лексики у слововжитку мовного колективу, яке постійно змінюється у зв'язку із переміщенням інтересів спільноти на інші теми. Таку лексику можна розглядати як соціокультурний документ про стан розвитку мовної спільноти на певному етапі.

Традиційним є збагачення актуального словника за рахунок метафор, які є своєрідним інструментом осмислення і мовного освоєння оточуючого світу, засобом оформлення реальності. Метафора відображає фундаментальні культурні цінності, ґрунтуючись на культурно-національному світобаченні. В основі образної номінації метафори лежать асоціативні зв'язки, що відображаються в конотативних ознаках і несуть дані про побутово-практичний досвід та культурно-історичні знання даного мовного колективу. Тому такі метафори також належать до лексичних одиниць розуміння яких потребує спеціальних фонових знань, напр.: *Persilschein* (*Persil* – назва миючого засобу) – виправдальний документ.

До особливо «культуроносних» явищ відносять і елементи мовленнєвого етикету. Так, в офіційних листах потрібно дотримуватися правил звертання, напр.: *Sehr geehrte Kolleginnen und Kollegen!* Політично коректним є також вживання форм типу *StudentInnen, KollegInnen*, які відображають вплив феміністичних тенденцій на сучасну німецьку лексику.

Висновки. Актуальна соціокультурна лексика повинна стати невід'ємною частиною навчального матеріалу, що створить основу для практично та міжкультурно орієнтованих занять з німецької мови. Описаний вище підхід до відбору навчальних матеріалів є необхідним не лише для формування компетенцій, але й сприятиме впровадженню європейських стандартів в галузі освіти, академічній мобільності українських студентів в Європі та світі та покращить їхні кар'єрні перспективи в майбутньому.

Література:

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. – М. : Русский язык, 1990. – 246 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 272 с.
3. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
4. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України. – К. : Ленвіт, 2006. – 90 с.
5. Розен Е. В. На пороге ХХІ века. Новые слова и словосочетания в немецком языке. – М. : Менеджер, 2000. – 192 с.
6. Bileckaja O. Überlegungen zur Beschaffenheit des aktuellen soziokulturellen Wortschatzes und zu seinem Stellenwert im interkulturellen DaF-Unterricht // Das Wort. Germanistisches Jahrbuch 2000/2001 GUS. – Reihe Germanistik. – S. 199-211.
7. Hartung D. Soziokulturelles Hintergrundwissen in Texten der DDR-Literatur // Germanistisches Jahrbuch Ostrava / Erfurt für Literaturwissenschaft, Linguistik und Didaktik. – 1995. – Nr.1. – S. 73-85.